

AZƏRBAYCAN İQTİSAD ELMİNİN GÖRKƏMLİ NÜMAYƏNDƏSİ

AMEA-nın müxbir üzvü, iqtisad elmləri doktoru, əməkdar elm xadimi, professor Teymur Süleyman oğlu Vəliyev onu tanıyanların, həmkarlarının, tələbələrindən çox yüksək mədəniyyətə malik ziyalı təvəzökar insan, olduqca zəhmətkeş, həmişə yenilik axtaran islahatçı alim kimi qalmışdır. Unudulmaz Teymur müəllim artıq 15 ildir ki, dünyasını dəyişmişdir. Lakin 90 illik yubiley tarixindən dönüb, onun həyatını bir daha vərəqləyəndə gəldiyim nəticə belədir: böyük elm və təhsil təşkilatçısı, unudulmaz müəllimimiz, gözəl ailə başçısı Teymur Süleyman oğlu Vəliyevin həyatı və yaradıcılığı bir nümunə məktəbidir və geniş şəkildə öyrənilməyə layiqdir.

T.S.Vəliyev 1926-cı il yanvar ayının 15-də Azərbaycan Respublikasının Ağdam rayonunda anadan olmuşdur. 1944-1946-cı illərdə Ağdam rayonundakı ikiillik Müəllimlər İnstitutunda, 1947-1951-ci illərdə K.Marks adına Azərbaycan Dövlət Xəlf Təşərrüfatı İnstitutunda təhsil almışdır. 1951-1954-cü illərdə bu institutun aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş və əməksevər, yaradıcı tədqiqatçı kimi yüksək keyfiyyətə malik olduğuunu elmi əsərləri və namizədlik dissertasiyası ilə təsdiq etmişdir. İqtisad elmində öz dəst-xətti, imzası ilə tanınan T.S.Vəliyev respublikada iqtisadiyyat üzrə doktorluq dissertasiyası müdafiə edən (1966) ikinci adam olmuşdur. Həmin vaxtdan alimin geniş elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyəti başlayır. O, uzun müddət respublikanın ali məktəblərində rəhbər vəzifələrdə - kafedra müdiri, prorektor işləmiş, tədqiqatçılıq fəaliyyətini tədris fəaliyyəti ilə üzvi sürətdə birləşdirmişdir. 1966-1971-ci illərdə D.Bünyadzadə adına Azərbaycan Xəlf Təşərrüfatı İnstitutunun tədris işləri üzrə prorektoru, 1971-1992-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin siyasi iqtisad kafedrasının müdiri, eyni zamanda, 1977-1989-cu illərdə universitetin tədris işləri üzrə prorektoru olmuşdur. 1992-2000-ci illərdə yenidən Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində elmi işlər üzrə prorektor vəzifəsində çalışmışdır. Alim ömrünün axırınadək öz sevimi peşəsindən əl çək-məmiş, 2000-2002-ci illərdə BDU-nun İqtisadiyyat kafedrasının professoru kimi fəaliyyətini davam etdirmişdir.

T.S.Vəliyev iqtisad elminin inkişafında, yüksək ixtisaslı iqtisadçı kadrların hazırlanmasında, təhsil-təlim sahəsindəki xidmətlərinə görə 1981-ci ildə «Əməkdar elm xadimi» fəxri adına layiq görülmüşdür. 1983-cü ildə Akademiyamızın müxbir üzvü seçilmişdir.

Professor T.S.Vəliyev 2002-ci il aprel ayının 3-də vəfat etmişdir.

T.S.Vəliyev 350 çap vərəqindən çox olan 200-ə qədər elmi əsərin (məqalə və kitabın) müəllifidir. Onun elmi rəhbərliyi ilə 20 nəfər-dən çox elmlər doktoru və namizədi dissertasiya müdafiə etmişdir. Lakin bunlar görkəmli alimin çox zəngin, olduqca məhsuldar olan həyat və fəaliyyətinin ancaq müəyyən səhifələridir. O, Azərbaycan xalqının iqtisadi fikir tarixinə respublikada nəzəri iqtisad elminin görkəmli nümayəndəsi kimi düşmüşdür.

T.S.Vəliyevin elmi yaradıcılığında diqqət cəlb edən mühüm bir cəhət onun müraciət etdiyi mövzuların miqyaslı, aktual, günün tələblərindən irəli gələn mövzular olmasıdır. Tədqiqatçının yaradıcılığında bu cəhət ilk əsərlərində müşahidə olunur. Onun namizədlik dissertasiyasını kimi 1955-ci ildə müdafiə etdiyi «Cəmiyyətin əsas iqtisadi qanununun fəaliyyətinin təzahürü (Azərbaycan Respublikası təmsalında)» mövzusu o zamanlar mərkəzin inhisarında olan mövzu hesab olunurdu. Bir qayda olaraq, əyalətlərdə belə mövzuların işlənməsi arzuolunmaz sayılırdı. Görünür, müəyyən istisnalar da var imiş. Məsələ onda idi ki, T.S.Vəliyevin namizədlik dissertasiyasının rəhbəri o zaman ittifaq miqyasında tanınmış məşhur iqtisadçı alim Bəhmən Yusif oğlu Axundov olmuşdur. O da məlumdur ki, professor B.Y.Axundovu bir aspirant kimi qane etmək hər adama nəsihət olmurdu. Deməli, T.S.Vəliyev yüksək elmi tədqiqatçılıq qabiliyyəti ilə bu tələblərə cavab vermişdi. Alimin namizədlik dissertasiyasının adı iqtisad elminin bugünkü anlayışları ilə müqayisədə arxaik görünsə də, nəzərə alınmalıdır ki, bu ad altında insana xidmət edən iqtisadiyyatın qurulması problemləri tədqiq olunmuşdur. Bu isə aktual olaraq qalmaqdadır.

T.S.Vəliyevin uzun müddət tədqiqat obyektinə olan iqtisadi inkişaf səviyyələrinin tarazlaşması qanunauyğunluqları problemi sosial ədalətin təməli problemi hesab oluna bilər. T.S.Vəliyev bu mövzuda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş (1966) və çoxlu əsərlər nəşr etdirmişdir. Onun doktorluq dissertasiyasının elmi məsləhətçisi o zaman siyasi iqtisad sahəsində kifayət qədər tanınmış olan görkəmli sovet iqtisadçısı V.İ.Dokukin olmuşdur. «Sovet respublikalarının iqtisadi inkişaf səviyyələrinin tarazlaşması qanunauyğunluqları» (1969) fundamental monoqrafiyası və bu monoqrafiyanın ideyası əsasında 1973-cü ildə Moskvada dərs vəsaiti kimi çap olunan «Sovet respublikalarının iqtisadi inkişaf səviyyələrinin tarazlaşması» kitabının məzmununa təhlili göstərir ki, bu problem dünən, bu günün və həmçinin gələcəyin problemlidir. T.S.Vəliyev iqtisadi inkişaf səviyyələrinin tarazlaşmasını ədalətli, humanist cəmiyyətin əlaməti kimi verir, onun qanunauyğun olmasını təsdiqləyir. Eyni zamanda, bunun əksi olaraq kapitalizm

cəmiyyətdəki qeyri-bərabərlikdən və onun törətdiyi neqativ nəticələrdən bəhs edir.

Müasir dünya iqtisadiyyatının real mənzərəsi bu faktı bir daha təsdiq edir. Yalnız onu göstərmək kifayət edər ki, XX əsrdə yüksək və zəif inkişaf etmiş ölkələr arasında fərq artaraq 1/10-dan 1/83-ə çatmışdır. Nəticədə, ölkələr, xalqlar, dövletlər arasında qarşılıqlı münasibətlərdə gərginlik artır, dünyanın tarazlığı pozulur, iqtisadi mənafe-lərin toqquşması kimi ciddi hallar getdikcə daha tez-tez müşahidə edilir. Hətta müasir dünyanın böyük bəlası sayılan terrorizmin artması da inkişafın qeyri-bərabərliyi ilə bağlıdır. Deməli, prof. T.S.Vəliyevin vaxtilə sosializm üçün aşkar etdiyi tarazlı inkişaf qanunauyğunluğunun bütün bəşəriyyətə şamil edilməsinə ciddi zərurət meydana gəlir.

T.S.Vəliyev əmək bölgüsünün nəzəri və praktiki problemlərini geniş araşdırmışdır. Onun əmək bölgüsü haqqında yaratdığı təsəvvürlərin arxasında əslində bazar iqtisadiyyatı haqqında təsəvvürlər dayanır. Onun bu tədqiqatları sosializm və bazar, sosializm və əmtəə-pul münasibətləri, dayır qanunu məsələlərinə dair baxışlarda o dövrdə əmələ gələn yeni meyilləri ifadə edir. İndiki təkəkkür müstəvindən baxdıqda aydın görünür ki, ictimai əmək bölgüsü təbii, obyektiv bir hadisə kimi bazar iqtisadiyyatının bir atributudur. Alimin cəmiyyətin əsas iqtisadi qanunu, iqtisadi inkişafın tarazlaşdırılması qanunauyğunluqları, ictimai ərazi əmək bölgüsü problemlərini tədqiqəndən sonra dinamik inkişaf məsələlərindən bəhs etməsində də ciddi bir məntiq vardır. Professor T.S.Vəliyev iqtisadiyyatın dinamik inkişafını bütün bir sistem şəklində öyrənən ilk iqtisadçılardan biridir. Onun monoqrafiyalarında dinamik inkişafın sadə və mürəkkəb, obyektiv və subyektiv, nəzəri və praktik cəhətləri, formasiyon və region xüsusiyyətləri aydın şəkildə izah olunur, dinamik inkişafın daha dərin elmi anlayışı müəyyənləşdirilir. Dinamik inkişaf anlayışı öz məna yükünü indi də saxlamaqdadır. Müasir ekonomiksədə dinamik inkişaf dedikdə, yüksək iqtisadi artım və mütərəqqi struktur dəyişiklikləri nəzərdə tutulur. Vaxtilə T.S.Vəliyevin tədqiq etdiyi dinamik inkişafda da bu atributlar vardır. Üstəlik, o zaman dinamik inkişafa digər başqa göstəricilər də daxil edilmişdi. Qeyd edək ki, bu gün ölkənin dinamik inkişafı müstəqilliyi qorumağın şərti kimi çıxış edir, birtərəfli (neftçünlü) inkişafın aradan qaldırılmasını şərtləndirir. Deməli, problem aktuallığını heç də itirməmişdir.

T.S.Vəliyevin elmi yaradıcılığında xalqın iqtisadi fikir tarixinin araşdırılması xüsusi bir istiqamət təşkil edir. Onun elmi redaktorluğu və müəllifliyi ilə 1987-ci ildə rus dilində «Azərbaycan iqtisadi fikir tarixinin очерkləri» kitabı nəşr olunur. Daha sonra onun müəllifliyi ilə «XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan iqtisadi fikir tarixində» (1994) kitabı, 1996-cı ildə isə A.Həsənovla birlikdə «Azərbaycan iqtisadi fikir tarixi» kitabı işiq üzün götürür. Bu kitablarda T.S.Vəliyevin müraciət etdiyi mövzular «Kitabi-Dədə-Qorqud» dastanlarında iqtisadi və sosial həyat motivləri, M.F.Axundovun, H.B. Zərdabinin, Z.Marağayının iqtisadi fikirləri olmuşdur. Azərbaycan iqtisadi fikrinə bu mövzuların bir çoxu əvvəllər professor Ə.Fərəcov, prof. B.Y.Axundov, prof. M.Mustafayev tərəfindən işlənmişdi. Lakin bu sahədə yeni dövrün tələblərinə uyğun sistemli tədqiqat aparmaq professor T.S.Vəliyevin qismətinə düşmüşdür. Şübhəsiz, bu sahədə də tədqiqatları bitmiş hesab etmək olmaz. Adı çəkilən görkəmli iqtisadçı alimlərin Azərbaycan iqtisadi fikri ilə əlaqədar tədqiqatları davam etməlidir. Bu, professor T.S.Vəliyevin də bir arzusu idi.

T.S.Vəliyev reformator iqtisadçı idi. O, yeniliyə tez adaptasiya edən, yeniliyi qiymətləndirən iqtisadçı olmuşdur. Alimin yaradıcılığında islahatçılıq meyilləri hələ sovet dövründən (XX əsrin 80-ci illərindən) müşahidə olunurdu. Bu fikri çoxlu faktlarla sübuta yetirmək olar. Onlardan birinə diqqət yetirək: T.S.Vəliyevin 1989-cu ildə «EA-nın Xəbərləri» jurnalının iqtisadiyyat seriyasında «Sosializm şəraitində rəqabət məsələsinə dair» məqaləsi çap olunur. Artıq 1983-ci ildə SSRİ Ali Sovetinin sessiyalarının birində sosializmdə rəqabətin mövcudluğu etiraf olunmuşdu. O zamana qədər rədd olunan və ancaq kapitalizmə aid edilən bu mühüm iqtisadi hadisənin planlı iqtisadiyyat şəraitində elmi şərhini vermək lazım idi. Bu vəzifəni yerinə yetirən iqtisadçı alimlərdən biri də prof. T.S.Vəliyev oldu. O, rəqabət əmtəə-pul münasibətlərinə xas olan kateqoriya olmasını bir daha əsaslandırır. Sosializmdə onun təbiətini araşdırır. Müəllifin fikrinə görə, so-

sializmdə rəqabətin hərəkətverici qüvvəsi xalqın həyat səviyyəsinin yüksəlməsidir. Sosializmdə rəqabətin qəbul olunması bazarın obyektiv rolunu qiymətləndirmək demək idi. Artıq iqtisadi nəzəriyyə sübut etirdi ki, plan nəinki bazara zidd deyil, əksinə bazar vasitələrində istifadə olunduqda, o, etibarlı, dəqiq və praktik olur. Alimin yaradıcılığında əksini tapan bu cür faktları, əlbəttə, artırımaq da olar.

T.S.Vəliyevin elmi fəaliyyətində müstəqillik illərini xüsusi bir mərhələ kimi qiymətləndirmək lazımdır. Bu dövrdə onun yazdığı kitab və məqalələr üçün yeni bir təkəkkür tərzini xarakterikdir. Bu kitab və məqalələr içərisində «İqtisad elminin nəzəri əsaslarının tarixi təkamülü» (1999) kitabını xüsusi qiymətləndirmək və təhlil etmək lazım gəlir. Bu kitab, hər şeydən əvvəl, zəngin ədəbiyyat mənbələrinin təhlili və şərhini ilə diqqətli cəlb edir. Kitabda metod, metodologiya məsələlərinə dair mövcud baxışların nəinki ümumiləşdirilmiş ifadəsi var, həmçinin bu baxışların inkişafına bir nəzər, onların müasir elmin tələblərinə uyğunluq dərəcəsinə müəllif münasibəti vardır. Kitabın ən böyük məziyyətlərindən biri odur ki, burada iqtisad elminin təməli anlayışları – ictimai-iqtisadi formasiya, mülkiyyət, kapital, dəyər, məhsuldar qüvvələr, əmək bölgüsü, qiymət məhsullarına dair nəzəri baxışların təkamülü araşdırılmışdır.

Müasir iqtisad elmi bir çox paradoksları ilə səcilyənlir. Ölkəmiz bazar iqtisadiyyatına keçir. Dünya isə «bazar fundamentalizmi»ni təhlükə sayır və ondan qaçır. Bu aralıda «açıq marksizm» ideyası ortaya çıxır. Çox maraqlıdır ki, T.S.Vəliyevin yeni dövr yaradıcılığında bunlar gerçəkdən hiss olunur. Biz bunu onun bazar iqtisadiyyatına dair yazılarında görürük. O, çox həssaslıqla, bir az da ehtiyatla bazara yox, istehsalə, məhsul istehsalə bağlılığını ifadə edir. T.S.Vəliyev sivilizasiyalı milli iqtisadiyyatın sənayenin inkişafı ilə, həm də təkcə sənayenin deyil, maddi istehsal sahələrinin ahəngdar inkişafı ilə üzvi sürətdə bağlı olduğunu göstərir. Digər tərəfdən dövlətin təsiri ilə «bazar fundamentalizminin məhdudlaşdırılması ideyasına üstünlük verir. O, yazır: «Ölkələrdə ki, dövlət, hökumət iqtisadiyyatda müəyyən dərəcədə tənzimləmə siyasəti aparıb və keçid dövründən sonra da aparır, onlarda ümumi mütərəqqi meyillər daha çox üstünlük təşkil edir.

T.S.Vəliyevin müstəqillik illərində müraciət etdiyi və tədqiqat obyektinə olan mühüm məsələlərdən biri infrastrukturlardır. Alimin bu məsələyə müraciət etməsi təsadüfi deyil. Özünlü qeyd etdiyi kimi, infrastrukturların inkişafı insanların həyat səviyyəsinə bilavasitə təsir edən məsələdir. Digər tərəfdən bu məsələ keçmiş SSRİ-də, o cümlədən Azərbaycanda nisbətən diqqət-dən kənarında qalmışdır. Görünür, bu problem inqilab dövründə olan iqtisadi inkişaf səviyyələrinin tarazlaşması və ictimai əmək bölgüsü məsələləri ilə yaxınlığı, onların məntiqi bağlılığı da onun tədqiqat obyektinə çevrilməsində az rol oynamayıb. Prof. T.S.Vəliyevin sosial infrastrukturlar haqqında irəli sürdüyü elmi mülahizələri bu gün Azərbaycanda, demək olar ki, tam gerçəkləşdirilmişdir.

T.S.Vəliyevin əsərləri nəinki elmi məzmununa görə, həm də istinad mənbələrinə görə kifayət qədər dünyəvilik və millilik elementlərinə malikdir. Elə infrastrukturlar haqqında olan kitabı götürək. Burada ən vacib məqamlarda fikrin izahı və əsaslandırılması üçün dünya miqyaslı iqtisadçıların – A.Smit, K.Marks, A.Marşal, P.Samuelsun, R.Kouz, U.K.Mitçel, T.Veblen və onlarla başqalarının yaradıcılığına müraciət etməklə bərabər, N.Tusi, İbn Xəldun, M.K.Attatürk, S.M.Kiyabaninin də əsərlərindən yerli-yerində istinadlar gətirilir. Bu istinadların hamısı ibrətamizdir və oxucunun dünya-görüşünü artırır.

T.S.Vəliyevin tədqiqatlarında iqtisadi hadisələr əsasən nəzəri-metodoloji aspektlərdən araşdırılır. Lakin bu hadisələrin faktlarla konkretləşdirilməsi də diqqətdən kənar qalmır. Onun Azərbaycanın iqtisadi problemlərinə müraciəti, respublikada aparılan iqtisadi islahatlarla əlaqədar yazdığı çoxsaylı məqalələri bu fikri təsdiq edir. Deməli, alim nəzəriyyə naminə nəzəriyyə ilə məşğul olmağın. Sovet dövrünün sonlarında mövcud olmuş ifrat nəzəriyyəçilik meyilləri, praktikadan uzaqlaşma halları təcridcən aradan qalxır. İqtisadi fikrimizdə nəzəriyyə və praktikanın qarşılıqlı əlaqəsi məsələsi öz düzgün həllini tapır.

Professor T.S.Vəliyev 1953-cü ildən başlayaraq ömrünün axırınadək respublikamızın müxtəlif ali məktəblərində siyasi iqtisaddan (iqtisadi nəzəriyyədən) mühazirələr oxumuşdur. Əlli illik bir dövr ərzində dərs demək, dərslilər, lüğətlər, monoqrafiyalar nəşr etməmək, iqtisad elminə təşkilati rəhbərlik etməklə belə demək olar ki, xalqın iqtisadi təkəkkürünün formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Onun dərslik yaradıcılığı sahəsində xidmətlərini xüsusilə qeyd etmək lazım gəlir. Alim hələ 1955-ci ildə SSRİ-də ilk siyasi iqtisad dərslisinin hazırlanmasında iştirak etmişdir.

T.S.Vəliyev bu sahədəki fəaliyyətini ömrünün axırınadək davam etdirmişdir.

Sovet dövründə siyasi iqtisad Kommunist Partiyasının bilavasitə diqqətində və nəzarətində olan ideoloji bir fənn hesab olunduğundan uzun müddət müttəfiq respublikalarda bu fənn üzrə dərslik yazılması çox məsuliyyətli və çətin bir iş hesab olunmuşdur. Ona görə də mərkəzdə nəşr olunan dərslikləri tərcümə etmək lazım gəlmişdir. Professor T.S.Vəliyev XX əsrin 70-80-ci illərində Moskvada nəşr olunmuş siyasi iqtisad dərsliklərinin ana dilinə tərcüməsini təşkil etmiş, onların elmi redaktoru olmuşdur.

Azərbaycan dilində siyasi iqtisad terminlərinin düzgün işlədilməsinə nail olmaq və tərcümə işlərini uğurla yerinə yetirmək üçün prof. T.S.Vəliyev A.Həsənovla birlikdə ilk dəfə olaraq «Rusca-azərbaycanca siyasi iqtisad terminləri» (1983) sözlüyünü hazırlamışdır. İqtisadiyyat ixtisasını seçmiş gənclər üçün bu gün də stolüstü kitab olan A.V.Anikinin «Elmin gəncliyi» (1986) kitabının Azərbaycan dilində çap olunması T.S.Vəliyevin təşəbbüsü və redaktorluğu ilə mümkün olmuşdur.

Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə yaranan imkan və şəraitdə istifadə edərək T.S.Vəliyev özünü dərslilik yazmaq təşəbbüsünü həyata keçirmişdir. Azərbaycan dilində, yeni dövrün tələblərinə cavab verən, yeni iqtisadi təkəkkürü formalaşdırın dərslilik yazmaq zərurətini dərk edərək professor T.S.Vəliyev belə bir dərsliyin hazırlanmasına nail olur. Onun təşkilatçılığı, redaktorluğu və bilavasitə müəllifliyi ilə Azərbaycanın bir qrup iqtisadçıları tərəfindən iqtisadi nəzəriyyə dərsliyi yazılır. 1995-ci ildə nəşr olunan bu dərsliyin sonralar yeni nəşrləri çap olunur.

Qeyd edək ki, bu gün Azərbaycanda nəzəri iqtisadın tədrisində T.S.Vəliyevin ümumi redaktorluğu ilə hazırlanan iqtisadi nəzəriyyəyə dair iki dərslik (ADÜ və BDU-da hazırlanan dərslilər), həmçinin N.Məmmədovla birlikdə yazdığı orta məktəblərin IX-XI sinifləri üçün «İqtisadiyyatın əsasları» (1997) dərsliyi iqtisadi elmi dünyəvilik funksiyasını müvəffəqiyyətlə yerinə yetirməkdədir. Bu dərsliklərin məziyyətlərini göstərmək iddiasında olmasaq da, qeyd etməyi lazım bilirik ki, onlar iqtisad elminə millilik gətirmək baxımından ilk uğurlu addımlar hesab oluna bilər. Millilik elementləri iqtisadi nəzəriyyə dərsliyinin predmet və metodu mövzusunda başlayaraq, Azərbaycan iqtisadiyyatının materialları ilə zənginləşdirilən əksər mövzularla hiss olunur. Şübhəsiz, bu, uğurlu bir başlanğıcdır.

Professor T.S.Vəliyev miqyaslı alim idi. Onun nüfuzu ancaq respublika səviyyəsi ilə məhdudlaşmırdı. O, dəfələrlə xarici ölkələrə (Danimarka, Çexoslovakiya, Rumıniya, İtaliya, Fransa, Türkiyə və s.) ezam olunmuşdur. Vaxtaşırı olaraq Moskva, Leninqrad və digər şəhərlərdə keçirilən elmi məclislərə dəvət olunmuşdur. O zaman Sovetlər İttifaqında iqtisadi nəzəriyyə sahəsində ən nüfuzlu elmi jurnal sayılan «Ekonomiçeskie nauki» jurnalının uzun müddət (1972-1987) redaksiya heyətinin üzvü olmuşdur. Onun bu jurnalda çap olunan bir sıra məqalələri dövrün ən aktual mövzuların sırasında idi.

Prof. T.S.Vəliyevin həm elmi yaradıcılığında, həm ali təhsil məsələlərində yüksək vəzifələrdə fəaliyyətində humanizm, səliq, xeyirxahlıq, zəhmətsevərlik kimi keyfiyyətləri aydın şəkildə özünü göstərir. Onun 60 millətə, xalqına bağlılığı, millət təəssübkeşliyini xüsusilə göstərmək lazımdır. Bir neçə fakt gətirmək istəyirəm: 1980-ci illərin axırında keçmiş Sovetlər İttifaqında ayrı-ayrı millət və xalqların ictimai təkəkkürünü doğru-düzgün qiymətləndirmək üçün nisbətən müntib bir şərait əmələ gəlmişdi. Teymur müəllim təcili olaraq bir qrup yaradır, ona rəhbərlik edir və Azərbaycan xalqının iqtisadi fikir tarixinə dair qısa bir zamanda heç olmazsa, очерk şəklində bir kitab yazmaq vəzifəsini qarşıya qoyur. Kitabın həm də rus dilində yazılmasını məsləhət görür. Məqsəd Azərbaycan xalqının iqtisadi fikrinin tarixən qədim və zəngin olmasını ittifaqda yaşayan bütün millət və xalqlara bəyan etmək və o zaman mövcud olan köhnə stereotipləri qırmaq idi. Alim öz məqsədinə çatır. 1987-ci ildə Azərbaycan xalqının iqtisadi fikir tarixini ilk dəfə olaraq sistemli və tam əks etdirən kitab işiq üzün götürür. İkinci fakt: 1988-ci ildə Qarabağ münacişəsi başlandı. Münacişənin ilkin səbəbi kimi əsasən ermənilər yaşayan Dağlıq Qarabağın sosial-iqtisadi cəhətdən Azərbaycanın digər ərazilərindən geri qaldığı göstərilirdi. Bu barədə qatı millətçi, avantürüst, fırıldaqçı akademik Aqanbəyyanın Fransada yalana söykənən bəyanatı yayılır. Respublikanın o vaxtkı rəhbərliyi tərəfindən məqsədə uyğun hesab ediləmsə də, buna tutarlı faktlar və elmi araşdırma-larla cavab vermək lazım gəlir. T.S.Vəliyevin başçılığı və təşəbbüsü ilə respublikada «Azərbaycan SSR-in Xəlf Təsərrüfatı Kompleksinin formalaşması və inkişafı» mövzusunda elmi konfrans keçirilir. Konfransda Dağlıq Qarabağın sosial-iqtisadi cəhətdən Azərbaycanın digər əraziləri kimi tarazlı inkişaf etdiyi elmi, statistik dəlillərə bir daha əşkar olunur. Konfransın rus dilində olan materialları bütün keçmiş Sovetlər İttifaqına yayılır. İqtisadçı alimlər, necə deyirlər, sözlərini vaxtında deyirlər. Siyasətçilər isə ...

T.S.Vəliyev elm və tədrisi qovuşduran, bunu çox yaxşı bacaran, bu sahədə böyük

uğurlar əldə edən alim idi. Ola bilər mübahisəli görünsün, adətən, iqtisadçı alimlərimizin əksəriyyəti ya elmə, ya da tədrisə üstünlük verirlər. Bu sahələrin hər ikisi isə professor T.S.Vəliyevin diqqət mərkəzində idi və hətta gündəlik fəaliyyətinə daxil idi. Bununla əlaqədar, o zaman iqtisadçıların çox mütəbər elmi məclisi olan Bakı seminarlarını xatırlamaq olmaz. Bu seminarlarda siyasi iqtisad elminin ən aktual problemləri vaxtaşırı müzakirə olunurdu. Seminarların böyük təşkilatçısı, aparıcısı, burada tez-tez məruzə edən professor T.S.Vəliyev idi. Bu seminarlarda təkcə Azərbaycan iqtisadçıları deyil, keçmiş İttifaqın ən məşhur iqtisadçı alimləri də iştirak edirdilər.

Teymur müəllimin zəhmətsevərliyini bir nümunə kimi qiymətləndirmək lazımdır. Ondan işdə intizamı, səmimi ünsiyyət qaydalarını, kollektivli birləşdirmək, idarəetmə yollarını, əmələ gələn narazılıqları yoluna qoymağı, gözəl ailə başçısı olmağı və ümumiyyətlə, həyatda çox şeyi öyrənmək olardı. Teymur müəllimin alim həyatında maraqlı olan bir də o idi ki, tədqiqatçı hər gün, ay, il üçün əsas işini müəyyən edir və bütün diqqətini də ona verir. Kollektiv monoqrafiyaların, dərsliklərin elmi redaktoru olarkən müəllifləri vaxt itirməməyə, işləməyə və yenə də işləməyə sövq edirdi.

Teymur müəllimin insanları tanıması və qiymətləndirməsi də ibrətamizdir və bir məktəbdir. O, çox həssas insan idi. İnsanlara münasibətində, həyat tərzində bir əsilzadəlik var idi. Hər kəsə öz işinə, qabiliyyətinə, hərə-kətlərinə görə qiymət verərdi. O, insanların tanımağı bacarırdı. Bu bacarığı da ona yaxşı rəhbər, idarəedən imici gətirmişdi. O bütün məsələləri səbirlə, təmkinlə, özünəməxsus mülayimliklə həll edirdi. Teymur müəllimin alimliliyi, ziyallığı, təşkilatçılığı onun uzun müddət vəzifələrdə çalışması üçün əsas yaratmışdı. Onun dövründə Bakı Dövlət Universitetinin Siyasi İqtisad kafedrası böyük nüfuz və ada malik idi. Respublikanın digər ali məktəblərinin Siyasi İqtisad kafedraları üçün istinad kafedrası idi. T.S.Vəliyevin sədrliyi ilə bu kafedranın nəzdində 1988-1991-ci illərdə siyasi iqtisad üzrə hətta müdafiə şurası fəaliyyət göstərmişdir. Bu gün Bakı Dövlət Universitetində İqtisadiyyat fakültəsi çox uğurla fəaliyyət göstərir. İqtisadiyyat üzrə bakalavir, magistr, fəlsəfə doktoru, elmlər doktoru səviyyəsində yüksək ixtisaslı elmi kadrlar hazırlanır. Burada iqtisadi təhsilin beşiyi başında dayananlar – Balabəy Həsənbəyov, Əliqulu Fərəcov, Böhmən Axundov, Həsən Məmmədov, Böhmən Axundov, Yusif Məmmədov və Teymur Vəliyev çox ehtiramla xatırlanır. Prof. T.S.Vəliyevin 90-cı illərdə BDU-da iqtisadi nəzəriyyə qrupu üzrə təhsilini təşkilində müstəsna xidmətləri heç zaman unudula bilməz. Ümumiyyətlə, professor T.S.Vəliyev hansı universitetdə və kafedrada fəaliyyət göstərirdisə, ora nəzəri iqtisad elminin sanki mərkəzinə çevrilirdi. Alimin Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində fəaliyyət göstərdiyi illərdə bura Bakı seminarlarının mərkəzinə çevrilirdi. Bu universitetdə «İqtisad elmləri: nəzəriyyə və praktika» jurnalı kimi iqtisadiyətli ciddi dövrü nəşr fəaliyyəti başlayır.

Professor T.S.Vəliyevin həyatını gərgin yaradıcılıq illəri kimi səciyyələndirmək olar. O, uzun müddət iqtisadi profilini bir çox jurnalları redaktoru, redaksiya heyətinin üzvü, ixtisaslaşdırılmış müdafiə şuralarının sədri, həm sədri və üzvü, dissertasiya müdafiə edənlərin bir çoxunun rəhbəri, opponenti olmuşdur. Fransız şairi A.Lamartinin «Həyatın mənası aramsız axtarışlardan ibarətdir» ifadəsini prof. T.S.Vəliyev də şamil etmək çox yerinə düşür. Onun kimi alim, ziyalı, şəxsiyyətə həmişə, bu gün isə daha çox ehtiyac vardır.

Müstəqil Azərbaycanın mükəmməl milli iqtisadi inkişaf modelinin işlənilib hazırlanması, həm də heç bir könər qüvvənin - beynəlxalq təşkilatın, ölkənin, xarici müttəxəssisin təsiri olmadan, azərbaycançılıq ideologiyasına – azərbaycançılıq, müasirlik və islamçılıq dəyərlərinə əsaslanaraq hazırlanması vacibdir. Bu modelin elmi-nəzəri prinsiplərinin müəyyənləşdirilməsi üçün professor T.S.Vəliyevin əsərləri faydalı ola bilər.

Professor T.S.Vəliyevin elmi yaradıcılığını qiymətləndirərkən təsəvvürümüzdə bir haqiqət canlanır: iqtisad elminin yeni yüksəlişi olmadan Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcəyi yoxdur. Hörmətli müəllimimiz, unudulmaz insan T.S.Vəliyevin bu sahədəki yorulmaz, işıqlı fəaliyyəti uğurla davam etdirilməlidir.

Xosrov Kərimov, BDU-nun dosenti